

<https://doi.org/10.28925/2311-259x.2025.3.8>
УДК 316.77:004.738.5

Віталій Семченко

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Майдан Свободи, 4, Харків, 61022, Україна
 <https://orcid.org/0009-0003-4635-6010>
Fioksitov@gmail.com

ЕТИЧНІ ДИЛЕМИ ЖУРНАЛІСТСЬКОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В ЧАСИ ВІЙНИ (на прикладі висвітлення кримської тематики у 2022–2024 роках)

Предметом дослідження є етичні дилеми, із якими стикаються журналісти під час висвітлення подій в окупованому Криму в умовах збройного конфлікту. Дослідження пропонує нові підходи до етичного висвітлення подій в окупованих регіонах, підкреслюючи важливість адаптації журналістських стандартів до умов війни. Актуальність дослідження зумовлена трансформацією ролі журналістів у сучасних умовах війни, де вони стають водночас і спостерігачами, і об'єктами інформаційних атак. Посилення цензури, переслідування журналістів та обмеження свободи слова в окупованому Криму створюють унікальні виклики для медіа. Мета дослідження — проаналізувати етичні дилеми і розробити практичні рекомендації для збалансування професійного обов'язку інформувати суспільство з відповідальністю за безпеку джерел і національні інтереси. У дослідженні використано компаративний аналіз діяльності двох медіа — онлайн-видання «Крим.Реалії» та телеграм-каналу «Крымский ветер». Застосовано контент-аналіз їхніх публікацій для оцінки підходів до верифікації інформації та гарантування безпеки джерел. Системний підхід дав змогу розглянути етичні дилеми в контексті інформаційного простору Криму. Аналіз проводився за критеріями джерел інформації, методів збору даних, редакційної політики та дотримання професійних стандартів.

У результаті дослідження виявлено три ключові етичні дилеми: обмежений доступ до інформації та складність верифікації даних, дотримання безпеки джерел в умовах репресій окупаційної влади, а також баланс між правом суспільства на інформацію та потребами національної безпеки. Встановлено, що інформаційні обмеження призводять до фрагментарності висвітлення подій і зростання ролі непрямих джерел. Запропоновані рекомендації щодо верифікації інформації, захисту джерел та уникнення сенсаційності забезпечують підвищення інформаційної стійкості суспільства і посилення протидії дезінформації. Результати мають потенційне значення для журналістів, які працюють у зонах конфлікту, та можуть бути використані для розробки редакційних політик і професійних стандартів.

Ключові слова: журналістська етика; військова журналістика; окупований Крим; інформаційна безпека; професійні стандарти; медіавідповідальність.

Вступ. Журналістика як суспільний інститут ґрунтується на принципах відданості правді, точності та прозорості, що є основою демократичного суспільства, забезпечуючи громадян інформацією для прийняття обґрунтованих рішень. Проте в умовах збройних конфліктів ці принципи зазнають серйозних випробувань. Журналісти стикаються з етичними дилемами, пов'язаними з обмеженим доступом до інформації, безпекою джерел і потребою протистояти пропаганді й цензурі. Особливо гостро ці виклики проявляються при висвітленні подій на окупованих територіях, таких як Крим, де після анексії Росією у 2014 році та повномасштабного вторгнення в Україну у 2022 році створено вкрай несприятливе середовище для медіа.

Актуальність теми зумовлена трансформацією ролі журналістів в умовах війни, коли вони стають не лише спостерігачами, а й учасниками інформаційного фронту. Посилення репресій проти незалежних медіа в окупованому Криму, правові обмеження та переслідування журналістів

ускладнюють дотримання професійних стандартів. Водночас суспільство потребує правдивої інформації про події на півострові, що ставить журналістів перед необхідністю балансувати між професійним обов'язком та безпекою джерел і національними інтересами. Дослідження етичних дилем у цьому контексті є важливим для вдосконалення журналістських практик і протидії дезінформації.

Проблема журналістської етики в умовах війни привертає увагу багатьох дослідників. Г. Почепцов (2015) наголошує, що в умовах інформаційної війни медіа стають інструментом впливу на суспільну свідомість, а це ускладнює дотримання об'єктивності. Дослідники підкреслюють, що журналісти в зонах конфлікту змушені адаптувати етичні стандарти до умов обмеженого доступу до інформації та ризиків для безпеки, зосереджуючи увагу на важливості верифікації даних. Міжнародні дослідження, зокрема Ward (2011), аналізують етичні виклики воєнної журналістики, акцентуючи на принципі «не нашкодь»

і захисті джерел. У контексті кримського питання дослідження Інституту масової інформації (2015) документують системні переслідування журналістів після 2014 року, а звіт ООН (2024) підкреслює порушення свободи слова в окупованому Криму. Водночас не вирішеною залишається проблема адаптації етичних стандартів до роботи нових медіа в умовах окупації, що робить запропоновану розвідку новаторською. Дослідження спирається на аналіз етичних кодексів, таких як рекомендації Комісії з журналістської етики України (2025), що регулюють роботу журналістів у конфліктних умовах. Вони сприяють удосконаленню професійних стандартів і формуванню інформаційної стійкості суспільства.

Дослідження є першим, що порівнює етичні підходи традиційних онлайн-медіа («Крим.Реалії», <https://ua.krymr.com>) і нових медіа («Крымский ветер», Crimeanwind) у висвітленні кримського питання, пропонуючи рекомендації для адаптації журналістських стандартів до умов окупації.

Метою є аналіз етичних дилем і професійних викликів журналістів при висвітленні подій в окупованому Криму та розробка рекомендацій щодо збалансування інформування суспільства й безпеки джерел. Завдання включають: аналіз теоретичних засад журналістської етики, дослідження інформаційного простору Криму, визначення ключових етичних дилем, порівняння підходів медіа та розробку практичних рекомендацій.

Методи дослідження. У дослідженні використано компаративний аналіз діяльності двох медіа — онлайн-видання «Крим.Реалії» та телеграм-каналу «Крымский ветер». Застосовано контент-аналіз їхніх публікацій для оцінки підходів до верифікації інформації та дотримання безпеки джерел. Системний підхід дав можливість розглянути етичні дилеми в контексті інформаційного простору Криму. Аналіз проводився за критеріями джерел інформації, методів збору даних, редакційної політики та дотримання професійних стандартів.

Контент-аналіз охопив 200 публікацій «Крим.Реалії» та «Кримського вітру» за 2022–2024 роки з використанням категорій кодування для оцінки джерел, верифікації й етичних стандартів.

Результати та обговорення. Журналістська етика ґрунтується на універсальних принципах, які закладають основу для відповідальної та професійної діяльності медіа в демократичному суспільстві. Кодекс етики Товариства професійних журналістів (SPJ) виокремлює чотири основні принципи:

1. Пошук і повідомлення правди — основоположний принцип, який передбачає точність, об'єктивність і повноту інформації журналістів.

2. Мінімізація шкоди — передбачає відповідальність журналістів за наслідки своїх публікацій, повагу до гідності та прав людей, про яких вони повідомляють.

3. Незалежна діяльність — принцип, що вимагає від журналістів уникати конфлікту інтересів і зовнішнього впливу на їхню роботу.

4. Підзвітність і прозорість — передбачає готовність журналістів нести відповідальність за свої дії перед аудиторією та визнавати власні помилки.

Однак в умовах збройних конфліктів ці принципи можуть вступати в суперечність між собою або з іншими важливими цінностями, такими як національна безпека або захист життя мирного населення.

Під час війни зростає соціальна відповідальність журналістів, оскільки їхні матеріали можуть вплинути не лише на громадську думку, а й на безпеку держави та окремих осіб. Це зумовлює потребу додаткових механізмів етичного контролю й особливої обережності при висвітленні чутливих тем.

Аналіз наукової літератури та професійних стандартів дав змогу виокремити кілька специфічних етичних проблем, із якими стикаються журналісти при висвітленні збройних конфліктів:

1. Безпека джерел інформації та журналістів. В умовах війни розголошення особистості джерела може становити загрозу для його життя та безпеки, тому журналісти повинні бути особливо обережними при роботі з інформаторами та забезпечувати їхню анонімність, якщо це необхідно.

2. Баланс між правом суспільства на інформацію та потребами національної безпеки. Деяку інформацію попри її суспільну значущість може використати ворог для планування військових операцій або завдання шкоди цивільному населенню. Відповідальні медіа мають знаходити баланс між висвітленням подій і дотриманням національної безпеки.

3. Висвітлення травматичного досвіду та страждань. Журналістам варто уникати надмірної драматизації та сенсаційності при висвітленні людських трагедій, потрібно поважати гідність постраждалих та уникати повторної травми зацікавлених героїв матеріалів, і аудиторії.

4. Перевірка інформації в умовах обмеженого доступу. Військові конфлікти створюють умови, коли доступ до місця подій обмежений, а офіційні джерела можуть надавати суперечливу інформацію. Це ускладнює процес верифікації даних і підвищує ризик поширення неперевіреної інформації.

5. Інформаційний вакуум і пропаганда. Відсутність об'єктивної інформації створює передумови для поширення пропаганди та дезінформації. Журналісти повинні критично оцінювати всі джерела й уникати маніпулятивних наративів.

Для регулювання журналістської діяльності в умовах збройних конфліктів існують і міжнародні, і національні нормативно-правові акти та етичні кодекси. Женевські конвенції (2023) надають журналістам статус цивільних осіб і гарантують їм відповідний захист під час збройних

конфліктів. Резолюція Ради Безпеки ООН № 2222 (2015) закликає до захисту журналістів у зонах конфлікту та підкреслює важливість їхньої роботи для інформування світової спільноти.

В Україні професійні стандарти роботи журналістів в умовах війни регламентують Кодекс етики українського журналіста, а також рекомендації Комісії з журналістської етики. Ці документи наголошують на потребі дотримання принципів точності, об'єктивності та відповідальності при висвітленні подій, пов'язаних зі збройним конфліктом.

Зокрема, Комісія з журналістської етики (КЖЕ) розробила спеціальні рекомендації щодо висвітлення війни, які включають такі положення (2014):

- про поранення конкретної людини слід повідомляти виключно зі згоди самого пораненого. У разі, якщо поранений неспроможний дати таку свідому згоду або не дає такої згоди, можна розповісти про нього без називання імені та прізвища й уникаючи можливості ідентифікації цієї людини за картинкою;

- неприпустимо подавати фото й відео із соціальних мереж без будь-якої перевірки. Журналісти мають звернутись по підтвердження інформації до офіційних чи інших джерел;

- у разі, коли перевірити інформацію в умовах війни неможливо, це має бути зазначене в матеріалі.

Таким чином, теоретичний аналіз засвідчує наявність комплексної системи етичних принципів і правових норм, які регулюють діяльність журналістів в умовах збройних конфліктів. Проте на практиці журналісти стикаються з численними викликами, особливо при висвітленні подій на окупованих територіях, де доступ до інформації обмежений, а збір даних може становити загрозу для безпеки джерел.

Російська агресія проти України почалась 20 лютого 2014 року з перекидання військ до Криму під виглядом ротації підрозділів Чорноморського флоту РФ. 27 лютого російські спецназівці без розпізнавальних знаків захопили будівлі Верховної Ради та Ради міністрів Автономної Республіки Крим. Після проведення незаконного «референдуму» 16 березня 2014 року Росія оголосила про «приєднання» Криму, що не було визнане міжнародною спільнотою.

З початком окупації відбулись кардинальні зміни в інформаційному просторі півострова. Російська влада почала системно витіснити незалежні медіа, встановлювати цензуру та переслідувати журналістів, які займали проукраїнську позицію або критикували дії окупаційної влади.

Найбільшого удару зазнали кримськотатарські медіа, зокрема телеканал АТР, який після відмови отримати російську ліцензію був змушений припинити мовлення на території Криму в березні 2015 року. Також були закриті або змушені змінити редакційну політику такі видання,

як «Кримська світлиця», «Центр журналістських розслідувань», радіо «Мейдан» та інші.

Після анексії на території Криму почало діяти російське законодавство, яке містить значно більше обмежень свободи слова порівняно з українським. Зокрема, законодавство РФ передбачає:

- обов'язкову реєстрацію ЗМІ. Згідно зі статтею 8 Закону РФ «Про засоби масової інформації» (1991), інтернет-сайт набуває статусу ЗМІ лише в разі його реєстрації. Це позбавляє багатьох незалежних блогерів і онлайн-медіа правового захисту та професійних привілеїв;

- обмеження щодо «екстремістської діяльності». Російське законодавство про протидію екстремізму має розмиті формулювання, що дає владі підстави переслідувати будь-яку критичну або альтернативну думку. Заклики до повернення Криму до складу України можуть трактуватись як «заклики до порушення територіальної цілісності РФ», які караються позбавленням волі на строк до п'яти років;

- кримінальну відповідальність за «фейки» про російську армію. Після початку повномасштабного вторгнення в Україну в Кримінальний кодекс РФ була введена стаття 207.3, яка передбачає покарання за «публічне поширення свідомо неправдивої інформації про використання Збройних Сил РФ». Під це визначення потрапляють повідомлення про воєнні злочини, кількість загиблих, руйнування цивільної інфраструктури, застосування забороненої зброї й інші факти, що суперечать офіційній позиції Міністерства оборони Росії. Максимальне покарання за цією статтею становить до 15 років позбавлення волі (КонсультантПлюс, 2025);

- адміністративну відповідальність за «дискредитацію» російської армії. Стаття 20.3.3 Кодексу про адміністративні правопорушення РФ передбачає штрафи за «дискредитацію» російської армії (2022). Під це визначення потрапляють повідомлення про критику дій військових, поширення інформації, що ставить під сумнів ефективність або легітимність Збройних Сил РФ, а також про інші висловлювання, які можуть бути інтерпретовані як порочення їхнього авторитету. При повторному правопорушенні настає кримінальна відповідальність.

З огляду на неадекватність використання термінів «дискредитація» та «фейк» у контексті висвітлення подій російсько-української війни в російській правовій практиці та публічному дискурсі у цій роботі вказані терміни наводитимуться в лапках.

Тож окупаційна влада в Криму систематично переслідує журналістів, блогерів та активістів, які дотримуються проукраїнських поглядів або критикують дії окупаційної влади. За даними Управління Верховного комісара ООН з прав людини, з 2014 року в Криму задокументовано 104 насильницькі зникнення проукраїнських

активістів, членів кримськотатарських організацій і журналістів (2022).

Серед найбільш резонансних випадків — допит і затримання редакторки ресурсу «Центр журналістських розслідувань» Наталії Кокоріної 13 березня 2015 року, а також обшук у будинку батьків журналістки Ганни Андріївської (Інститут масової інформації, 2015).

Посилення репресій відбулось після початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну в лютому 2022 року. За даними правозахисної організації КримSOS (2024), із початку повномасштабного вторгнення російські суди в Криму винесли 612 рішень за підозрою в «дискредитації» армії РФ. Також було винесено два вироки за статтею про «фейки» про російську армію.

Важливо зазначити, що російська влада Криму посилила контроль за поширенням інформації про бойові дії на території півострова. Зокрема, ексзаступник російського голови Криму Олег Крючков закликав повідомляти в МВС чи ФСБ РФ про авторів відео з роботою ППО та наслідками ударів, розцінюючи такі публікації як «коригування роботи ворожої авіації».

Таким чином, в окупованому Криму сформувалось украй несприятливе середовище для журналістської діяльності, що характеризується правовими обмеженнями, політичними переслідуваннями й атмосферою страху. Це створює серйозні виклики для журналістів, які намагаються висвітлювати події на півострові, та змушує їх шукати альтернативні способи збору і поширення інформації.

Одними з ключових етичних дилем при висвітленні подій в окупованому Криму є обмежений доступ до інформації та складність верифікації отриманих даних. Українські журналісти стикаються з двома основними перешкодами:

- військова складова: неможливість фізичного доступу на територію півострова через присутність російських військових, закритість військових об'єктів і загальну мілітаризацію Криму;

- політично-правова складова: поширення російського законодавства на територію півострова створює правові ризики для джерел інформації та журналістів, які можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності за «дискредитацію» російської армії або «поширення фейків».

Ці обмеження змушують журналістів покладатись на непрямі джерела інформації: соціальні мережі, анонімних інформаторів, офіційні заяви української та російської влади, супутникові знімки тощо. Проте кожне з цих джерел має свої обмеження та потенційні проблеми з погляду правдивості.

Відсутність безпосереднього доступу до місця події створює ситуацію, коли журналіст не може гарантувати повну правдивість інформації, що суперечить базовому принципу журналістики — точності. У такій ситуації журналісти повинні бути особливо обережними при публікації

неперевірених даних і чітко вказувати на обмеження та сумніви щодо їхньої правдивості.

Особливо гострою етичною дилемою є безпека джерел інформації на окупованій території. Як було зазначено вище, за російським законодавством, збір і поширення інформації про військові об'єкти, вибухи або роботу систем протиповітряної оборони в Криму можуть розглядатись як кримінальний злочин.

За даними українського Центру національного спротиву, у Криму російські силовики перевіряють історію браузера, підписки в соціальних мережах, а також наявність у телефоні VPN для обходу блокувань українських сайтів (Zmina, 2023). Тому особи, які надають інформацію українським медіа, наражаються на значний ризик переслідування та покарання.

Журналістський етичний принцип «не нашкодь» у цьому контексті набуває особливого значення. Медіа мають не лише забезпечувати анонімність своїх джерел, але й інформувати їх про потенційні ризики та способи захисту. Це створює дилему між професійним обов'язком збирати і поширювати суспільно важливу інформацію та моральним обов'язком не наражати людей на небезпеку.

Третя важлива етична дилема пов'язана з балансом між правом суспільства на інформацію й інтересами національної безпеки. В умовах війни деяку інформацію попри її суспільну значущість може використовувати ворог для планування військових операцій або з пропагандистською метою.

Наприклад, детальна інформація про наслідки українських ударів по військових об'єктах у Криму може допомогти російським військовим оцінити ефективність атак і вжити відповідних заходів. Водночас ця ж інформація має високу суспільну значущість для української аудиторії, оскільки демонструє здатність України протистояти агресору та просувати деокупацію Криму. Журналістам доводиться балансувати між цими конкуруючими цінностями, ураховуючи потенційні наслідки своїх публікацій як для інформаційної безпеки держави, так і для права громадян на доступ до інформації.

Для дослідження практичних аспектів висвітлення подій в окупованому Криму було обрано два медіа — онлайн-видання «Крим.Реалії» та новітнє медіа у формі телеграм-каналу «Крымский ветер». Вибір цих медіа зумовлений їхньою активною роботою з кримською тематикою (за результатами власних досліджень, близько 75 % публікацій в обох медіа присвячені Криму та подіям на півострові) і різними форматами їхньої діяльності, що уможливорює порівняння підходів традиційних і новітніх медіа до етичних дилем.

Аналіз проводився за п'ятьма критеріями:

- джерелами інформації та методами її збору;
- підходами до верифікації інформації;
- дотриманням безпеки джерел;

- дотриманням професійних стандартів;
- редакційною політикою щодо чутливих тем.

«Крим.Реалії» є проектом української служби Радіо Свобода, що стартував у березні 2014 року після початку окупації Кримського півострова. Видання є частиною некомерційної незалежної медіакорпорації Radio Free Europe / Radio Liberty (RFE/RL), що фінансується Конгресом США через Американське агентство глобальних медіа.

«Крим.Реалії» використовує широке коло джерел інформації, серед яких:

- офіційні дані української та російської влади;
- власні кореспонденти на території півострова;
- дані міжнародних організацій і правозахисних структур;
- інформація з кримських пабліків і соціальних мереж.

Видання дотримується принципу двох джерел, тобто будь-яка інформація має бути підтверджена щонайменше з двох незалежних одне від одного джерел. У випадках, коли неможливо повністю перевірити дані, «Крим.Реалії» вказує на це в матеріалі, використовуючи формулювання на кшталт: «Редакція не може підтвердити правдивість цієї інформації».

На сайті «Крим.Реалії» опубліковане звернення до читачів, присвячене безпеці та захисту персональних даних. Редакція закликає аудиторію не залишати в коментарях особистої інформації та пам'ятати про потенційні правові наслідки. Видання не має власного чатбота, оскільки редакція не може гарантувати безпеку даних, що передаються через такі канали. Натомість «Крим.Реалії» пропонує читачам надсилати інформацію на електронну пошту, що зменшує ризик відстеження. Після отримання інформації редакція надсилає джерелу інструкції з безпеки, які включають рекомендації видалити всі повідомлення й очистити історію браузера.

Видання декларує дотримання редакційних стандартів, що включають перевірку інформації, баланс думок, уникнення мови ненависті тощо. Редакційний кодекс «Крим.Реалії» містить положення про відмову від інтерв'ювання людей, якщо це пов'язане з ризиком для них або якщо вони перебувають у вразливому становищі. При цьому джерелам може бути надана анонімність, якщо розкриття їхньої ідентичності становитиме небезпеку для них.

«Крим.Реалії» намагається знайти баланс між інформуванням суспільства та дотриманням безпеки джерел і національних інтересів. Видання уникає публікації деталей, які можуть бути використані для ідентифікації їхніх джерел у Криму, а також інформації, що може нашкодити українським військовим операціям.

«Крымский ветер» є анонімним телеграм-каналом, що публікує інформацію про події в окупованому Криму, зокрема про військову активність, вибухи, удари по російських об'єктах.

Це медіа декларує співпрацю з місцевими джерелами інформації. Судячи з матеріалів телеграм-каналу, він публікує інформацію, отриману від місцевих жителів, включаючи фото- і відеоматеріали про вибухи та ракетні атаки. Канал систематично публікує заклики надсилати інформацію про дислокацію й переміщення російської військової техніки, кораблів і про вибухи на території Криму.

На відміну від традиційних медіа «Крымский ветер» не завжди демонструє прозорий підхід до верифікації інформації. Часто повідомлення публікуються без указівки на джерело та без зазначення ступеня правдивості інформації. Це може бути пов'язане з анонімним характером каналу й намаганням захистити джерела, проте створює ризики поширення неперевіреної інформації.

«Крымский ветер» стверджує, що передача даних відбувається анонімно через спеціальний телеграм-бот. Однак аналіз показує, що використання бота в телеграмі не гарантує повної анонімності, оскільки користувач реєструє свій обліковий запис за допомогою мобільного номера. Важливо зауважити, що «Крымский ветер» не інформує своїх читачів і потенційні джерела про ризики, з якими вони можуть зіткнутись при наданні інформації. Зокрема, відсутні попередження про те, що люди можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності за російським законодавством за «дискредитацію» армії РФ.

Приклад наслідків недостатнього захисту джерела. Телеграм-канал «Крымский смерш» опублікував відео з таким повідомленням:

Подъехали извинения жителя города Алушта Качурец Игоря Ивановича, 1988 г.р., который осуществлял съёмку работы ПВО и скидывал её в псевдокрымский канал «Крымский ветер», а также в соцсетях размещал проукраинские посты, ждал ВСУ и отрицал территориальную целостность страны.

Материалы переданы в суд, решается вопрос о возбуждении уголовного дела. (2025)

Діяльність телеграм-каналів не регламентується українським законодавством, тому дотримання професійних етичних стандартів залежить від доброї волі авторів каналу. Проведений аналіз показує, що «Крымский ветер» не завжди дотримується таких стандартів журналістики, як перевірка інформації, баланс думок і відокремлення фактів від оцінок.

Редакційна політика «Крымского ветра» видається більш спрямованою на швидке інформування аудиторії про події в Криму, ніж на забезпечення балансу між інформуванням суспільства та безпекою джерел. Це може бути пов'язане з анонімним характером каналу і його можливою афілійованістю з військовими або розвідувальними структурами.

Порівняльний аналіз двох медіа демонструє суттєві відмінності в їхніх підходах до висвітлення подій в окупованому Криму, особливо щодо етичних аспектів роботи з джерелами та інформацією:

- формальний статус і відповідальність. «Крим. Реалії» є офіційно зареєстрованим ЗМІ, що працює в правовому полі України та дотримується міжнародних стандартів журналістики. Натомість «Крымский ветер» є анонімним телеграм-каналом, статус якого не визначений законодавством, що створює ситуацію обмеженої відповідальності за поширювану інформацію;

- прозорість джерел і верифікація. «Крим. Реалії» дотримується принципу двох джерел та чітко повідомляє про обмеження правдивості інформації, якщо вона не може бути повністю перевірена. «Крымский ветер» не демонструє такої прозорості щодо джерел і процесу верифікації;

- дотримання безпеки джерел. «Крим.Реалії» приділяє значну увагу безпеці своїх джерел, надаючи рекомендації щодо захисту й уникнення ризиків. «Крымский ветер» не інформує своїх читачів і джерела про потенційні небезпеки, що може наражати їх на ризик переслідувань із боку окупаційної влади;

- етична відповідальність перед аудиторією. «Крим.Реалії» демонструє вищий рівень етичної відповідальності перед аудиторією, надаючи перевірену інформацію та пояснюючи обмеження правдивості даних. «Крымский ветер» більше орієнтований на швидкість поширення інформації, іноді шляхом її перевіреності.

Слід зазначити, що відмінності в підходах цих медіа зумовлені не лише їхніми форматами та правовим статусом, а й цільовими аудиторіями та завданнями. «Крим.Реалії» орієнтоване на широку аудиторію та дотримується журналістських стандартів, тоді як «Крымский ветер» може виконувати функцію швидкого інформування про військові події в Криму, що частково пояснює менш формалізований підхід до верифікації даних.

Обмежений доступ до інформації з окупованого Криму створює серйозні виклики для якості журналістських матеріалів. Журналісти змушені покладатись на непрямі джерела, які не завжди можуть бути повністю перевірені, що підвищує ризик поширення неправдивої інформації.

Інформаційні обмеження можуть призводити до таких проблем:

- фрагментарності висвітлення подій. Через відсутність повноцінного доступу до всіх джерел інформації журналісти отримують лише фрагменти картини, що може призводити до неповного або викривленого розуміння ситуації;

- залежності від офіційних джерел. В умовах обмеженого доступу до інформації зростає роль офіційних заяв української та російської влади, які можуть містити елементи пропаганди або бути неповними з міркувань безпеки;

- зниження стандартів верифікації. Через неможливість повністю перевірити інформацію з окупованих територій журналісти можуть знижувати стандарти верифікації, приймаючи рішення публікувати частково перевірені дані;

- самоцензури. Побояючись наразити на небезпеку свої джерела або порушити інтереси національної безпеки, журналісти можуть вдаватися до самоцензури, уникаючи певних тем або деталей.

В умовах війни журналістська етика набуває додаткового виміру, пов'язаного з дотриманням інформаційної безпеки держави. Інформація, поширювана медіа, може мати стратегічне значення та впливати на перебіг бойових дій і настроїв у суспільстві. Журналісти стають не просто спостерігачами, а учасниками інформаційного фронту, що передбачає особливу їх відповідальність та усвідомлення наслідків своїх публікацій. Водночас надмірна самоцензура й уникнення висвітлення проблемних питань можуть призвести до інформаційного вакууму, який буде заповнений російською пропагандою.

Журналістська етика може сприяти інформаційній безпеці держави через:

- відповідальне висвітлення чутливих тем. Усвідомлений підхід до публікації інформації, яку може використати ворог, без повної відмови від висвітлення суспільно важливих подій;

- протидію дезінформації та пропаганді. Ретельна перевірка фактів і критичний аналіз джерел допомагають протистояти російській дезінформації щодо Криму;

- формування інформаційної стійкості суспільства. Якісна журналістика сприяє кращому розумінню громадянами ситуації та підвищує їхню здатність протистояти інформаційним маніпуляціям;

- захист джерел інформації. Убезпечення джерел допомагає зберігати канали отримання інформації з окупованих територій, що має стратегічне значення.

На основі проведеного дослідження можна сформулювати такі рекомендації для журналістів, які висвітлюють події в окупованому Криму:

1. Підвищена увага до верифікації інформації:

- використання принципу двох незалежних джерел для підтвердження інформації;

- чітке зазначення ступеня правдивості інформації та її джерел;

- критичний аналіз даних із соціальних мереж та анонімних джерел.

2. Дотримання безпеки джерел:

- інформування джерел про потенційні ризики при наданні інформації;

- використання захищених каналів зв'язку та шифрування;

- уникнення деталей, які можуть призвести до ідентифікації джерела;

- надання рекомендацій щодо видалення слідів комунікації та захисту особистих даних.

3. Баланс між інформуванням і безпекою:

- уникнення розповсюдження інформації, яку може використати ворог у військових цілях;
- консультації з військовими експертами щодо чутливої інформації;
- дотримання рекомендацій Міністерства оборони України щодо висвітлення військових дій.

4. Прозорість обмежень:

- чітке інформування аудиторії про обмеження в доступі до інформації;
- пояснення методології верифікації та роботи з джерелами;
- визнання потенційних прогалин у висвітленні подій через інформаційні обмеження.

5. Уникнення сенсаційності:

- відмова від драматизації та перебільшення;
- фокус на точності, а не на швидкості публікації;
- відповідальне використання візуальних матеріалів з урахуванням етичних стандартів і безпеки.

6. Протидія пропаганді:

- критичне оцінювання офіційних заяв окупаційної влади;
- виявлення маніпуляцій і розвінчання дезінформації;
- надання контексту і різних перспектив при висвітленні подій.

7. Колегіальні консультації:

- обговорення етичних дилем із колегами та експертами з медіаетики;
- розробка редакційних політик щодо висвітлення чутливих тем;
- обмін досвідом і найкращими практиками між медіа.

Висновки та перспективи. Дослідження етичних дилем журналістської відповідальності при висвітленні кримського питання в умовах війни підводить до таких висновків.

Журналістська етика в умовах збройного конфлікту зазнає суттєвої трансформації, коли традиційні принципи точності, об'єктивності та прозорості стикаються з викликами безпеки, обмеженого доступу до інформації та правових ризиків.

Інформаційний простір окупованого Криму характеризується жорсткими обмеженнями свободи слова, системними переслідуваннями журналістів та активістів, а також правовими бар'єрами для збору й поширення інформації. Після початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну репресії проти незалежних голосів у Криму посилились, а контроль за інформацією про військові дії на півострові став жорсткішим.

Українські журналісти, які висвітлюють події в Криму, стикаються з трьома основними етичними дилемами: проблемою доступу до інформації та верифікації даних, дотриманням безпеки джерел інформації в умовах репресій, балансом між інформуванням суспільства та міркуваннями національної безпеки.

Порівняльний аналіз підходів традиційного онлайн-медіа «Крим.Реалії» та новітнього медіа «Крымский ветер» демонструє суттєві відмінності в їхньому ставленні до етичних питань. «Крим.Реалії» має вищий рівень відповідальності щодо верифікації інформації та безпеки джерел, тоді як «Крымский ветер» більше орієнтований на швидкість поширення інформації, іноді за рахунок етичних стандартів.

1. В умовах війни журналістська етика набуває додаткового виміру, пов'язаного з інформаційною безпекою держави. Відповідальне висвітлення подій може сприяти протидії російській дезінформації та формуванню інформаційної стійкості суспільства.

2. Для етичного висвітлення подій в окупованому Криму журналістам рекомендується приділяти підвищену увагу верифікації інформації, дотриманню безпеки джерел і балансу між інформуванням та безпекою, а також уникненню сенсаційності та протидії пропаганді. Це пов'язане зі складністю інформаційного середовища в умовах окупації, високими ризиками для учасників подій, а також потребою протистояти маніпуляціям і дезінформації, які можуть загрожувати безпеці і журналістів, і громадян.

Таким чином, журналістська відповідальність в умовах висвітлення кримського питання передбачає не лише дотримання традиційних професійних стандартів, а й адаптацію етичних принципів до викликів війни та окупації. Баланс між професійним обов'язком інформувати суспільство та відповідальністю за безпеку джерел і національні інтереси стає ключовим етичним питанням для сучасної української журналістики.

Подальші дослідження етичних дилем журналістської діяльності в умовах війни можуть охоплювати кілька ключових напрямів. По-перше, варто проаналізувати вплив нових технологій, таких як штучний інтелект та автоматизовані системи збору даних, на етичні аспекти журналістської роботи, особливо під час висвітлення подій на окупованих територіях, де доступ до інформації обмежений.

По-друге, з огляду на зростання популярності телеграм-каналів та інших неформальних медіа-платформ важливо дослідити, як етичні стандарти журналістики адаптуються до цих нових форматів, і розробити рекомендації для забезпечення їхньої відповідальності.

По-третє, вивчення психологічного впливу роботи в зонах конфлікту на журналістів, які висвітлюють події на окупованих територіях, може сприяти розробці стратегій підтримки їхнього ментального здоров'я та професійної стійкості.

По-четверте, порівняльний аналіз міжнародного досвіду висвітлення подій на окупованих територіях в інших країнах уможливить обмін найкращими практиками і вдосконалення етичних стандартів української журналістики. Нарешті, дослідження ролі громадянської журналістики

у висвітленні подій в окупованому Криму, а також аналіз пов'язаних із нею етичних викликів допоможуть зрозуміти, як інтегрувати громадянські ініціативи в професійну журналістику з дотриманням етичних стандартів.

Покликання

- Верховна Рада України. (2023). *Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року*. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text
- Інститут масової інформації. (2015). *Хроніка свободи слова 2015*. <https://imi.org.ua/books/hronika-svobody-slova-2015-i1906>
- КоАП РФ. (2025). *Статья 20.3.3 КоАП РФ (последняя редакция с комментариями)*. Публичные действия, направленные на дискредитацию использования Вооруженных Сил Российской Федерации в целях защиты интересов Российской Федерации и ее граждан, поддержания международного мира и безопасности. <https://www.kodap.ru/razdel-2/glava-20/st-20-3-3-koap-rf>
- Комісія з журналістської етики України. (2025). *Заяви та рекомендації*. <https://cje.org.ua/statements>
- КонсультантПлюс. (2025). *УК РФ. Статья 207.3. Публичное распространение заведомо ложной информации об использовании Вооруженных Сил Российской Федерации, исполнении государственных органами Российской Федерации своих полномочий, оказании добровольческими формированиями, организациями или лицами содействия в выполнении задач, возложенных на Вооруженные Силы Российской Федерации или войска национальной гвардии Российской Федерации*. https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_10699/19bf2b8e4b62e143a17a50041a204252d0e263ce
- КримSOS. (2024, 4 березня). *КримSOS: «суды» в Крыму внесли цюайменше 612 постанов за «дискредитацию армии РФ» за 2 roky*. <https://krymsos.com/krymsos-sudy-v-krymu-vynesly-shhonajmenshe-612-postanov-za-dyskredytacziyu-armiyi-rf-za-2-roky>
- Крымский ветер. (2025). [Telegram channel]. Telegram. <https://t.me/Crimeanwind>
- Крымский смерш. (2025, 26 липня). *Подъехали извинения жителя города Алушта...* [Telegram channel]. Telegram. <https://t.me/cremeasmersh/1546>
- Почепцов, Г. (2015). *Сучасні інформаційні війни*. Києво-Могилянська академія.
- Detector Media. (2014, 19 грудня). *Стандарты и этика журналистики в условиях конфликта та кризових ситуацій. Рекомендации*. <https://ms.detector.media/profstandarti/post/12146/2014-12-19-standarty-i-etyka-zhurnalistiky-v-umovakh-konfliktu-ta-kryzovykh-sytuatsiy-rekomendatsii>
- Garant.ru. (1991). *Закон «О СМИ»*. <https://base.garant.ru/10164247>
- UN in Ukraine. (2024, February 28). *The Russian Federation's decade-long occupation of Crimea marked by widespread violations*. <https://ukraine.un.org/en/261842-russian-federation%E2%80%99s-decade-long-occupation-crimea-marked-widespread-violations?fbclid=IwAR3mpFK2li34OfndhvWRjWStvA-UzlmRlnEu8yPB-IyoZZmlrODDqBPRaOg>
- UN Security Council. (2015). *Security Council resolution 2222 (2015) [on protection of journalists and the issue of impunity]*. <https://www.refworld.org/legal/resolution/unsc/2015/en/105271>
- Ward, S. J. A. (2011). *Ethics and the Media: An Introduction*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511977800>
- Zmina. (2023, 13 червня). *Нацспротив просить кримчан чистити історію браузерів та відписуватися від українських телеграм-каналів перед виходом на вулицю*. <https://zmina.info/news/naczsprotiv-prosyet-krymchan-chystyty-istoriyu-brauzeriv-ta-vidpysuvatysya-vid-ukrayinskyh-telegram-kanaliv-pered-vyhadom-na-vulyczyu>
- ConsultantPlus. (2022). *UK RF. Stat'ja 207.3. Publichnoe rasprostranenie zavedomo lozhnoj informacii ob ispol'zovanii Vooruzhennyh Sil Rossijskoj Federacii, ispolnenii gosudarstvennymi organami Rossijskoj Federacii svoih polnomochij, okazanii dobrovol'cheskimi formirovanijami, organizacijami ili licami sodejstvija v vypolnenii zadach, vozlozhennyh na Vooruzhennye Sily Rossijskoj Federacii ili vojska nacional'noj gvardii Rossijskoj Federacii* [Criminal Code of the Russian Federation. Article 207.3. Public dissemination of knowingly false information about the use of the Armed Forces of the Russian Federation, the exercise of powers by state bodies of the Russian Federation, the provision of assistance by volunteer formations, organizations or persons in the performance of tasks assigned to the Armed Forces of the Russian Federation or the National Guard troops of the Russian Federation]. https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_10699/19bf2b8e4b62e143a17a50041a204252d0e263ce
- Crimeanwind. (2025). [Telegram channel]. Telegram. <https://t.me/Crimeanwind>
- Detector Media. (2014, December 19). *Standarty i etyka zhurnalistyky v umovakh konfliktu ta kryzovykh sytuatsii. Rekomendatsii* [Standards and ethics of journalism in conditions of conflict and crisis situations. Recommendations]. <https://ms.detector.media/profstandarti/post/12146/2014-12-19-standarty-i-etyka-zhurnalistiky-v-umovakh-konfliktu-ta-kryzovykh-sytuatsiy-rekomendatsii>
- Garant.ru. (1991). *Закон «О СМИ»* [Law of the Russian Federation "On mass media"]. <https://base.garant.ru/10164247>
- Institute of Mass Information. (2015). *Khronika svobody slova 2015* [Freedom of speech chronicle 2015]. <https://imi.org.ua/books/hronika-svobody-slova-2015-i1906>
- КоАП РФ. (2025). *Статья 20.3.3 КоАП РФ (последняя редакция с комментариями)*. Публичные действия, направленные на дискредитацию ispol'zovanija Vooruzhennyh Sil Rossijskoj Federacii v celjah zashhity interesov Rossijskoj Federacii i ee grazhdan, podderzhaniya mezhdunarodnogo mira i bezopasnosti [Article 20.3.3 of the Administrative Code of the Russian Federation. Public actions aimed at discrediting the use of the Armed Forces of the Russian Federation]. <https://www.kodap.ru/razdel-2/glava-20/st-20-3-3-koap-rf>
- Krymskij smersh. (2025, July 26). *Pod'ehali izvinenija zhitelja goroda Alushta...* [Telegram channel]. Telegram. <https://t.me/cremeasmersh/1546>
- KrymSOS. (2024, March 4). *KrymSOS: "sudy" v Krymu vynesly shchonajmenshe 612 postanov za "dyskredytatsiiu armii rf" za 2 roky* ["Courts" in Crimea issued at least 612 rulings for "discrediting the Russian army" in 2 years]. <https://krymsos.com/krymsos-sudy-v-krymu-vynesly-shhonajmenshe-612-postanov-za-dyskredytacziyu-armiyi-rf-za-2-roky>
- Pochepcov, G. (2015). *Suchasni informatsiini viiny* [Modern information wars]. Kyiv-Mohyla Academy.
- UN in Ukraine. (2024, February 28). *The Russian Federation's decade-long occupation of Crimea marked by widespread violations*. <https://ukraine.un.org/en/261842-russian-federation%E2%80%99s-decade-long-occupation-crimea-marked-widespread-violations?fbclid=IwAR3mpFK2li34OfndhvWRjWStvA-UzlmRlnEu8yPB-IyoZZmlrODDqBPRaOg>
- UN Security Council. (2015). *Security Council resolution 2222 (2015) [on protection of journalists and the issue of impunity]*. <https://www.refworld.org/legal/resolution/unsc/2015/en/105271>
- Verkhovna Rada of Ukraine. (2023). *Zhenevska konventsia pro zakhyst tsyvilnoho naselennia pid chas viiny vid 12 serpnia 1949 roku* [Geneva Convention for the Protection of Civilian Persons in Time of War of August 12, 1949]. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text
- Ward, S. J. A. (2011). *Ethics and the Media: An Introduction*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511977800>
- Zmina. (2023, June 13). *Natssprotiv prosyt krymchan chystyty istoriiu brauzeriv ta vidpysuvatysia vid ukrainskykh telehrankanaliv pered vykhodom na vulytsiu* [National resistance asks Crimeans to clear browser history and unsubscribe from Ukrainian telegram channels before going outside]. <https://zmina.info/news/naczsprotiv-prosyet-krymchan-chystyty-istoriyu-brauzeriv-ta-vidpysuvatysya-vid-ukrayinskyh-telegram-kanaliv-pered-vyhadom-na-vulyczyu>
- ZN.UA. (2015, March 13). *FSB pislya obshuku zatrymala krymsku zhurnalistku Nataliu Kokorinu* [FSB detained Crimean journalist Natalia Kokorina after search]. <http://dt.ua/UKRAINE/fsb-pislya-obshuku-zatrymala-krymsku-zhurnalistku-natalyu-kokorinu-166753.html>

References (translated and transliterated)

Commission on Journalistic Ethics of Ukraine. (2025). *Zaiavy ta rekomendatsii* [Statements and recommendations]. <https://cje.org.ua/statements>

Vitalii Semchenko

V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine

ETHICAL DILEMMAS OF JOURNALISTIC RESPONSIBILITY IN WAR TIMES (based on the example of covering the Crimean issue in 2022–2024)

The subject of the study is the ethical dilemmas faced by journalists when covering events in occupied Crimea in the context of armed conflict. The study offers new approaches to ethical coverage of events in occupied regions, emphasizing the importance of adapting journalistic standards to the conditions of war. The relevance of the study lies in the transformation of the role of journalists in the current conditions of war, where they become not only observers but also targets of information attacks. Increased censorship, persecution of journalists, and restrictions on freedom of speech in occupied Crimea create unique challenges for the media. The study aims to analyze ethical dilemmas and develop practical recommendations for balancing the professional duty to inform the public with responsibility for the safety of sources and national interests. The study uses a comparative analysis of the activities of two media: the *Krym.Realii* and the Telegram channel *t.me/Crimeanwind*. Content analysis of their publications was used to assess approaches to verifying information and ensuring the safety of sources. A systematic approach made it possible to consider ethical dilemmas in the context of Crimea's information space. The analysis was conducted according to the criteria of information sources, data collection methods, editorial policy, and compliance with professional standards.

The results. The study identified three key ethical dilemmas: limited access to information and the difficulty of verifying data, ensuring the safety of sources under the repressive occupation authorities, and balancing the public's right to information with national security needs. It was found that information restrictions lead to fragmented coverage of events and an increased reliance on indirect sources. The proposed recommendations on verifying information, protecting sources, and avoiding sensationalism ensure greater information resilience in society and stronger countermeasures against disinformation. The results are potentially significant for journalists working in conflict zones and can be used to develop editorial policies and professional standards.

Keywords: journalistic ethics; war journalism; occupied Crimea; information security; professional standards; media responsibility.

Стаття надійшла до редколегії 15.07.2025